כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת בראשית ■ כ"ג תשרי תשפ"ו ■ 15.10.2025 ■ גליון מס' 861

כל מאמץ בענייני תורה ומצוות, אף שהוא חובה בפני עצמו, מרחיב את הצינורות לקבלת ברכות ה' לכל אחד ואחד מבני המשפחה.
הרבי מלובביץ'.

בעקבי הרלב"ג

/ הרב פרופ' נריה גוטל

רבים ההוגים שנתנו דעתם לסגנון מקראי - ואף חז"לי - ממנו לעתים משתמע כי הקב"ה כביכול "משנה דעתו". את רלב"ג, שנימנה על פרשני מקרא אשר הגות היא חלק בלתי נפרד מעולמם, שאלה כזו מטרידה לא רק כהוגה אלא גם כפרשן.

והנה, לכאורה מתקיים 'שינוי' כזה ביחס לשאלה מה הותר לאדם הראשון באכילה. בפרשתנו (בראשית א, כט-ל) אמר המקרא מפורשות שהצומח הוא שמותר לו באכילה:

> "ויאמר אלהים, הנה נתתי לכם את כל עשב זרע זרע אשר על פני כל הארץ ואת כל העץ אשר בו פרי עץ זרע זרע לכם יהיה לאכלה. ולכל חית הארץ ולכל עוף השמים ולכל רומש על הארץ אשר בו נפש חיה את כל ירק עשב לאכלה ויהי כן".

לכאורה משמע שצומח, ורק צומח, מותר לו, אך לא בשר בעלי חיים, שעתיד להיות מותר רק אחר המבול לנח ולצאצאיו. כך - לדוגמה - כתב רש"י: "...לא הירשה לאדם ולאשתו להמית בריה ולאכול בשר, אך כל ירק עשב יאכלו יחד כולם. וכשבאו בני נח התיר להם בשר, שנאמר (להלן ט, ג) כל רמש אשר הוא חי וגו' כירק עשב שהתרתי לאדם הראשון, נתתי לכם את כל"; וכך גם רשב"ם, וכך פרשנים נוספים.

לא כן רלב"ג, שכדבר שבעיקרון מסרב להשלים עם 'שינוי' כזה, רואה בו לא פחות מ"שקר עצום", ולכן מבאר אחרת לגמרי את מהות העניין:

> "ואומרו ויאמר אלהים הנה נתתי לכם את כל עשב וגו', הוא בריאה ונתינת טבע, לא מצוה; והעד הנאמן, אומרו בסוף הענין: 'ויהי כן'. ואופן הבריאה הזאת הוא, שנתן בכח האדם שיהיו הצמחים מזון לו, עם היותם רחוקים מאד מטבעו. וכן נתן זה הכח לשאר הבעלי חיים. ומזה המקום יסור הספק אשר יסופק מזה המאמר. וזה, שהוא מבואר מצד העיון ומצד התורה שהרצון האלהי לא ישתנה, וכבר ייחשב שיחוייב מזה המאמר שישתנה רצון ד' במה שיצווהו מהמצוות; וזה, שכבר ייחשב שד' יתעלה מנע בזה המאמר אכילת הבשר לאדם, ואחר כן התירו לנח, אמר: 'כל רמש אשר הוא חי לכם יהיה לאכלה' (ט, ג); וזה שקר עצום ראוי שיברח ממנו כל בעל דת... ובכאן הותר זה הספק.

לדידו אפוא (כאן, ושוב להלן ט, ג), אכן לא חל כל שינוי, ומה שהותר לנח הותר כבר לאדם. תוכן פסוקי פרשת בראשית כלל אינו מוסב על מערכת מצוותית אלא רק תיאורית - תכונות האדם. הדגשת הכתוב נובעת מכך שלא מובן מאליו שמערכת עיכול אנושית תהא מסוגלת להתמודד עם מערכת כה שונה ורחוקה ממנה - כצומח. הוזקק אם כן הכתוב להדגיש שהאדם כן נברא עם יכולת כזו. ומה שהדבר לא נאמר ביחס לבשר, הוא משום שבשר יותר "קרוב" לפיזיולוגיה ולאנטומיה האנושית, וכלל לא מפתיע שמערכת העיכול מסוגלת להתמודד איתו.

כך וכך, נמצאת אומר שגם לאדם הראשון הותרה אכילת הבשר, ולא חל - חלילה - שום שינוי בציוויי הבורא. נכון הוא שלימים הצטוו ישראל במאכלות אסורות, שלא נאסרו קודם, אך זה אינו "שינוי" אלא התקדשות-יתר, ובדומה לכהנים שהצטוו ביתר-קדושה וטהרה, וביותר הכהן הגדול:

> "הנה אין זה שינוי, כי אמנם רצה ד' יתעלה בישראל שיהיו יותר קדושים מכל האומות, כמו שאמר בזה הענין בפרשת שמיני: 'והתקדשתם והייתם קדושים כי קדוש אני' (ויקרא יא, מד), ולזה מנע מהם קצת מה שהתיר לבני נח. וכזה תמצא שאסר לבני אהרן קצת דברים הם מותרים לנו, לרצותו בהם שיהיו יותר קדושים משאר בני ישראל; ואסר לכהן גדול קצת דברים הותרו לבני אהרן, לרצותו שיהיה יותר קדוש מהם".

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

בראשית - ספר האחים והאחיות
לספר בראשית יש כמה מאפיינים, חז"ל קראו לו "ספר הישר" כמו...
המשך בעמ' 2

קול דמי אחיך זעקתם של הקדושים
כבר משחר ההיסטוריה התמודדה האנושות עם החטא הקדמון, כשקין...
המשך בעמ' 3

סיפור לשבת
כל שנה מחדש, פרשת בראשית מזכירה לי את הסיפור על סבתא...
המשך בעמ' 4

שביבים

- "בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ" (א, א)
- "את המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים" (א, טז)
- "נעשה אדם" (א, כו)
- "ויפח באפיו" (ב, ז)
- "ויתחבא אדם ואשתו מפני ה' אלוקים בתוך עץ הגן" (ג, ח)
- יקוו המים אל מקום אחד, ותראה היבשה (א, ט)
- ואת המאור הקטן לממשלת הלילה (א, טז)

המשך בעמ' 4

ראיה נאה לפרשנותו, שלא במצווה מדובר אלא בתכונה, מביא רלב"ג מאמירת הכתוב "ויהי כן" - וכי מה שייך לומר "ויהי כן" על מצווה? על כרחך מדובר בתכונה שהוטבעה באדם, שעליה בוודאי מתאים לומר: "ויהי כן".

בראשית - ספר האחים והאחיות

/ הרב יעקב הלוי פילבר

לספר בראשית יש כמה מאפיינים, חז"ל קראו לו "ספר הישר" כמו שמובא (ע"ז כה א): "הלא היא כתובה על ספר הישר - מאי ספר הישר? א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן: זה ספר אברהם יצחק ויעקב שנקראו ישרים, שנא': (במדבר כג): תמות נפשי מות ישרים." את ישרותם של האבות מסביר **הנצי"ב** בפתיחתו לספר בראשית שהיו **ישרים ומבקשים טובתם של טובים ורעים**. וכמובן ספר בראשית הוא ספר האבות והאמהות שעל המסופר בו אנו אומרים: אימתי יגיעו מעשי למעשה אבותיי אברהם יצחק ויעקב. אבל ספר בראשית הוא גם **ספר האחים והאחיות**, החל מקין והבל, שלושת בני נח, ישמעאל ויצחק, עשו ויעקב, לאה ורחל ושנים עשר האחים בני יעקב ולבסוף אפרים ומנשה.

מערכת היחסים של האחים שבספר בראשית רצופה מריבות, הראשונה שבהם היא המריבה של **קין והבל**, וחז"ל שואלים במדרש: "על מה היו מדיינים?" ונאמרו על כך כמה סיבות: "אמרו: בואו ונחלוק את העולם, אחד נטל הקרקעות ואחד נטל את המטלטלין, דין אמר: ארעא דאת קאים עליה דידי, ודין אמר: מה דאת לביש דידי, (זה אמר הקרקע שאתה עומד עליה שלי, וזה אמר מה שאתה לבוש שלי) דין (זה) אמר: חלוץ (בגדיך)!, ודין (וזה) אמר: פרח (באויר)!, מתוך כך ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו, רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אמר: שניהם נטלו את הקרקעות ושניהם נטלו את המטלטלין ועל מה היו מדיינין? זה אומר: בתחומי יבנה בית המקדש, וזה אומר: בתחומי יבנה, שנאמר: "ויהי בהיותם בשדה", ואין שדה אלא בית המקדש כד"א: ציון שדה תיחרש, ר' יהודה אומר על חוה הראשונה היו מדיינין" (ב"ר פר' כב). אמר ר' אבהו: חוה הראשונה חזרה לעפרה, ועל מה היו מדיינין? אמר ר' הונא: על תאומה יתרה שנולדה עם הבל, זה אומר אני נוטלה שאני בכור, וזה אומר אני נוטלה שנולדה עמי, ומתוך כך ויקם קין (ילק"ש בראשית לח) שלוש סיבות מונים לנו חז"ל שגורמים בעולם למריבה: האחת היא **הכלכלה** (בוא ונחלוק את העולם), השנייה מלחמת **הדתות** (בית המקדש) והשלישית **המין** (חוה הראשונה). והמריבה הזאת נסתיימה ברצח. את הלקח של מריבת קין והבל ראה אברהם והוא אומר ללוט: "אנשים אחים אנחנו אל נא תהי מריבה בנינו". ושואלים על כך: ואם לא היו אחים כן היתה יכולה להיות מריבה ביניהם? והתשובה היא שמריבה הפורצת בין אחים היא הרסנית ואין חמורה ממנה. ולכן מציע אברהם להיפרד. גם בין **ישמעאל ליצחק** פורצת מריבה, וגם במריבה הזו היתה סכנה של שפיכות דמים כמו שלמדו מהכתוב: "ותרא שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק" - ואין מצחק אלא שביקש להרגו, שנאמר: "יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו" (ש"ב ב, ב יד) (תנחומא פר' שמות כד), וגם כאן שרה פועלת להפרדת כוחות. ומריבת האחים אינה פוסקת וגם בדור הבא: **עשו שונא ליעקב** ומבקש להורגו, וכך גם שנאת **השבטים ליוסף** שנאמר: "וישנאו אותו".

שנאת האחים היתה פעמים רבות ללא חמלה וללא התחשבות, היא היתה נוקבת עד התהום, לא כך היה אצל האחיות, גם בין האחיות **לאה לרחל** היו כל הסיבות למריבה ושנאה, לאה חושבת שרחל לקחה לה את בעלה, ורחל יודעת שיעקב אוהב אותה ועובד את אביה בשבילה ולבסוף באה לאה ונכנסת תחתיה. והנה לא זו בלבד שהן אינן פוגעות אשה בזולתה אלא אדרבא כל אחת מוכנה לוותר משלה לטובת אחותה. על רחל מסופר (איכה רבה, פתיחות כד) שאמרה לקב"ה: "גלוי לפניך שיעקב עבדך אהבני אהבה יתירה ועבד בשבילי לאבא שבע שנים, וכשהשלימו אותן שבע שנים והגיע זמן נשואי לבעלי יעץ אבי להחליפני לבעלי בשביל אחותי, והוקשה עלי הדבר עד מאד כי נודעה לי העצה, והודעתי לבעלי ומסרתי לו סימן שיכיר ביני ובין אחותי כדי שלא יוכל אבי להחליפני, ולאחר כן נחמתי בעצמי וסבלתי את תאוותי וריחמתי על אחותי שלא תצא לחרפה, ולערב חלפו אחותי לבעלי בשבילי, ומסרתי לאחותי כל הסימנין שמסרתי לבעלי כדי שיהא סבור שהיא רחל, ולא עוד אלא שנכנסתי תחת המטה שהיה שוכב עם אחותי והיה מדבר עמה והיא שותקת ואני משיבתו על כל דבר ודבר כדי שלא יכיר לקול אחותי, וגמלתי חסד עמה, ולא קנאתי בה ולא הוצאתיה לחרפה". ואילו אח"כ לאה לעומתה אינה מנצלת את יתרונה על רחל בהולדת ילדים, ובגדלות רוחה היא מוכנה לוותר על הילד השביעי שלה לטובת רחל ובלבד שלא תיפגע אחותה כמו שמובא בגמרא (ברכות ס א): "דנה לאה דין בעצמה ואמרה: שנים עשר שבטים עתידין לצאת מיעקב, ששה יצאו ממני, וארבעה מן השפחות - הרי עשרה, אם זה זכר - לא תהא אחותי רחל כאחת השפחות! מיד נהפכה לבת, שנאמר ותקרא את שמה דינה!" יחסי לאה ורחל הם הדוגמא והמופת כיצד יש לקיים יחסי אחווה בין אחים, ולא על חנם אמרו כל העם לבועז על רות: ייתן ה' את האשה הבאה אל ביתך כרחל וכלאה אשר בנו שתיהן את בית ישראל".

קול דמי אחיך
זעקתם של הקדושים

/ הרב איתמר הרשקו

לע"נ אמי מורתי רות ב"ר חיים יהודה

כבר משחר ההיסטוריה התמודדה האנושות עם החטא הקדמון, כשקין הרג את הבל אחיו. ובכך שימש כמורה הדרך לכל הבאים אחריו[1], כיצד לפגוע איש באחיו. ובמקום להתגבר על היצר, נכנעים לתכתיביו ועושים כרצונו. ובזה הוא הופך להיות השולט באדם, שמאבד את צלמו בכך[2].

ולמעשה למן אותו היום ועד ימות עולם, בכל עת אשר אח קם על אחיו - קול דמי האח צועקים אל ה' מן האדמה. ואין מנוח לארץ, כי אם בכפרתה והשבת הדמים שלקחה אליה.

במהלך ספר בראשית ישנם לא מעט מלחמות אחים והתמודדויות - החל מאברהם ולוט שהוא כאחיו, יצחק וישמעאל, יעקב ועשיו וכן השבטים שמכרו את יוסף אחיהם. ואמנם כל אח נפרד מאחיו בתחילה, אך לבסוף - שבים האחים ונפגשים בשנית.

אברהם ביקש מלוט שייפרד ממנו, אך כאשר הוא נשבה במלחמת ארבעת המלכים - בא אברהם והציל אותו. ולבסוף אף יוצאים מלוט שתי פרידות טובות[3] - המולידות את מלך המשיח.

את ישמעאל מגרשת שרה יחד עם הגר אימו, בכדי שלא יפריע ליצחק בנה. ולבסוף הם שבים ונפגשים בהלווייתו של אברהם אביהם - כשישמעאל נותן את הכבוד ליצחק, ומוליכו לפניו. יחד עם התשובה שעושה ישמעאל באחרית ימיו, כפי שהתפלל עליו אברהם אביו[4].

גם האחים שמכרו את יוסף ונפרדו דרכיהם, שבים ונפגשים יחדיו בארץ מצרים. שם מתברר להם כיצד פעל ה' עימם - להחיות עם רב. והם נכנעים לפני יוסף, תחת מה שחשדוהו בתחילה באהבתו כלפיהם.

גם יעקב ועשיו נפרדו דרכם, כשעשיו הלך לו אל ארץ מפני יעקב אחיו. בכדי שלא יזדקק לקבל על עצמו, את גזירת השעבוד והירידה למצרים - שנגזרה על זרעו של אברהם אבינו, בברית בין הבתרים[5]. ואמנם הם שבים ונפגשים רק בימי האחרית, כשעשיו הולך כנגד יעקב[6].

אך בעוד שאר האחים נולדו בזה אחר זה, ולא באותו הזמן. יעקב ועשיו נחשבים כאחים - מעצם יצירתם ולידתם כאחד[7]. ולכן הבירור אצלם יורד עד לשורשי הדברים, כדרך בה היו אמורים לפעול קין והבל. כך שלו היה קין מתגבר על יצרו, היה זוכה לשלוט בו. אך משנפל - נגזרה כליה על זרעו[8]. וכשם שרבו קין והבל על חיי העולם הזה והעולם הבא, כך גם רבו יעקב ועשיו[9], על נחלת שתי העולמות[10].

וכך גם עם יעקב ועשיו, עליו מקפיד הקב"ה ביותר - בכך שלא בא לעזרת יעקב אחיו. ומהחמס שעשה עשיו עם יעקב, נגזרה גם עליו כליה[11]. כשקול דמי יעקב, זועקים אל ה' מן האדמה. על כל מה שעשו לנו בני מלכי אדום, במשך כל הדורות והגלויות.

ואמנם ישנו חלק בעשיו השומר על האחווה, ומצטרף עם יעקב בימי האחרית. אך שאר צאצאי עשיו, נשארים בשנאתם ליעקב - והולכים בכך לאבדון[12]. והדבר שמעורר את האחווה, הוא דווקא קול הדמים העולים מן האדמה[13]. כשם שבפגישת האחים הראשונה - נכמרים רחמי עשיו והוא מנשק את יעקב אחיו, הגם שלא נעשה הדבר בלב שלם[14].

כן נזכה לראות בימינו, את שיבת כל אחינו לתחיית עולמים - יחד עם שיבת הבנים כולם לגבולם.

1 - **תובל קין** תובל אומנתו של קין, תובל לשון תבלין תיבל והתקין אומנתו של קין לעשות כלי זיין לרוצחים - רש"י בראשית ד, כב

2 - **ונתן לך רחמים ורחמך** כוונת מאמר זה כאן לפי שצוה על עיר הנדחת שיהרגו כל העיר לפי חרב... מעשה הזה יוליד טבע האכזריות בלב האדם, **כמו שספרו לנו הישמעאלים כת הרוצחים** במאמר המלך, כי יש להם חשק גדול בשעה שהורגים אדם ונכרתה מהם שורש הרחמים והיו לאכזר... לזה אמר להם הבטחה שיתן להם ה' רחמים הגם שהטבע יוליד בהם האכזריות, מקור הרחמים ישפיע בהם כח הרחמים מחדש לבטל כח האכזריות שנולד בהם מכח המעשה - אור החיים דברים יג, יח

3 - אמר לו הקב"ה לא כשעלתה על דעתך עלתה על דעתי, שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהן רות המואביה ונעמה העמונית - בבא קמא, לח:

4 - **יצחק וישמעאל** (בראשית רבה) מכאן שעשה ישמעאל תשובה והוליך את יצחק לפניו, והיא שיבה טובה שנאמר באברהם - רש"י בראשית כה, ט

5 - ומדרש אגדה (בראשית רבה פב, יג) מפני יעקב אחיו, מפני שטר חוב של גזירת 'כי גר יהיה זרעך' המוטל על זרעו של יצחק. אמר אלך לי מכאן, אין לי חלק לא במתנה שנתנה לו הארץ הזאת ולא בפרעון השטר - שם לו, ז

6 - **עד אשר אבא אל אדני שעירה** הרחיב לו הדרך, שלא היה דעתו ללכת אלא עד סוכות. אמר אם דעתו לעשות לי רעה, ימתין עד בואי אצלו והוא לא הלך. (בראשית רבה) ואימתי ילך, בימי המשיח שנאמר (עובדיה, א) 'ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו' - שם לג, יד

7 - הלוא אח עשו ליעקב מן האב ומן האם ויחס אחד להם עם האבות והאמהות - מצודת דוד מלאכי א, ב

8 - ומדרש בראשית רבה לא הרג למך כלום ונשיו פורשות ממנו משקיימו פריה ורביה, לפי שנגזרה גזירה לכלות זרעו של קין לאחר שבעה דורות. אמרו מה אנו יולדות לבהלה, למחר המבול בא ושוטף את הכל - רש"י בראשית ד, כד

9 - **למה אשכל גם שניכם** אמר רבי לוי, אוי להם לרשעים שהן מתעמקין עצות רעות על ישראל. כל אחד ואחד אומר, עצתי יפה מעצתם. **עשו אמר, שונאה היה קין שהרג את אחיו בחיי אביו**, ולא היה יודע שאביו פרה ורבה. אני איני עושה כן, אלא 'יקרבו ימי אבל אבי' - ילקוט שמעוני בראשית כז, מד

10 - **ויאמר מי אלה לך** תניא רבי אליעזר אומר, כשראה עשו שהיו לו בנים ובנות עבדים ושפחות אמר לו, יעקב אחי הלא כך אמרת לי טול אתה העולם הזה ואני אטול העולם הבא, מנין לך שתשתמש [בעולם הזה] כמותי... הכיר עשו את עצמו ואמר, ומה העולם הזה שאינו חלקו כך נתן לו הקב"ה שכרו, בעולם הבא שהוא שכרו על אחת כמה וכמה - בראשית רבה לא, ה

11 - מחמס אחיך יעקב תכסך בושה ונכרת לעולם - עובדיה א, י

12 - תניא, עשרין ושית שנין קיימו רומאי בהמנותיהו לישראל ולבסוף אשתעבדו בהון. מעיקרא דרשי 'נסעה ונלכה ואלכה לנגדך', ולבסוף דרשי 'יעבר נא אדני לפני עבדו' - עבודה זרה, ח:

13 - **הרנינו גוים עמו** לאותו הזמן ישבחו העובדי כוכבים (האומות) את ישראל ראו מה שבחה של אומה זו שדבקו בהקב"ה בכל התלאות שעברו עליהם ולא עזבוהו יודעים היו בטובו ובשבחו - רש"י דברים לב, מג

14 - **וישקהו** נקוד עליו ויש חולקין בדבר הזה בברייתא דספרי, יש שדרשו נקודה זו לומר שלא נשקו בכל לבו (בראשית רבה). אמר רבי שמעון בן יוחאי הלכה היא בידוע ששו שונא ליעקב, אלא שנכמרו רחמיו באותה שעה ונשקו בכל לבו (בראשית רבה) - רש"י בראשית לג, ד

סיפור לשבת

בכל שנה מחדש, פרשת בראשית מזכירה לי את הסיפור על סבתא שלי. כשהייתי ילד, יכולתי לשמוע את הסיפור הזה אלף פעמים ברצף.

זה סיפור על ילדה קטנה שהלכה לאיבוד וחבורת צוענים נודדת חטפה אותה (הסיפור אמיתי לגמרי!), ובנס עבר ליד המחנה שלהם מישהו שזיהה אותה לפי המעיל הסגול שהיא לבשה והחזיר אותה הביתה.

אני זוכר איך היינו משותקים מפחד כששמענו על החטיפה, איך חששנו ודאגנו כשהקרקס של הצוענים התחיל להתרחק מהעיר, ואיך היינו נאנחים בהקלה כשהיא חזרה הביתה. בכל פעם מחדש, אותו סיפור.

הסיפור לא באמת חשוב. יש עוד מיליון סיפורים כמוהו בעולם.

חוץ מזה, תמיד ידענו את הסוף הטוב – הרי סבתא שלי היא זו שסיפרה לנו בעצמה את הסיפור... אבל הקשבנו והתרגשנו, כי זה היה סיפור שלנו. וכמו כל סיפור טוב, יש לו קסם כזה שנוגע.

איך זה קשור לבראשית? התורה היא הסיפור שלנו, והנה הוא שוב מתחיל מחדש. אנחנו שוב קוראים איך היה כאן רק "תוהו ובוהו וחושך על פני תהום", והנה הקדוש ברוך הוא מדליק את האור ובורא את השמים ואת הארץ, והנה הוא יוצר את האדם, שבשבילו הכול נברא והבחירה בידיים שלו אם לקלקל או לתקן. אותו סיפור מההתחלה, אבל הסיפור שלנו.

[שלום בלוי]

שביבים / שאול שיף

"בראשית ברא אלוקים את השמים ואת הארץ" (א, א)

רבי יהודה הלוי מגדולי גאוני ומשוררי ספרד בתקופת תור הזהב שלה, היה לו שכן גוי שהיה חכם ומלומד ביותר, וגם הוא היה משורר גדול. גוי זה היה כופר והיה טוען שהעולם נברא מעצמו, הרבה ויכוחים נהל אתו רבי יהודה הלוי להוכיח כי העולם נברא על ידי בורא, אך הגוי לא קבל את דבריו. פעם ישב הגוי וכתב שיר, כשהגיע לסיומה לא הצליח להעלות ברעיונו בתים שיסיימו את השיר כראוי, יצא לגינתו בתקוה כי האוויר הצח יעורר בו איזה רעיון טוב.

באותו נכנס רבי יהודה הלוי לבקרו, ומצא על השולחן את השיר שהיה באמצע כתיבתו, התיישב רבי יהודה וכתב לו סיום מוצלח. כשגמר לכתוב נכנס הגוי והביט על הגיליון של השיר, ולמרבה הפליאה ראה שהשיר גמור, שאל הגוי: מי כתב את זה? אמר לו רבי יהודה: הדלת היה פתוח ונכנס בו חתול, כשנכנסתי נבהל החתול וקפץ על השולחן והדיו התהפך ונשפך על הגיליון, ובמקרה יצא סיום מוצלח לשיר. התקצף הגוי ואמר: איזה הבלים אתה מדבר, וכי יתכן שמדיו שנשפך יצא דבר כזה? אמר לו רבי יהודה הלוי: ישמעו אוזניך מה שפיך מדבר, אם כמה שורות בשיר אינם יכולים להיכתב בדרך מקרה מדיו שנשפך, איך עולם מופלא כל כך יכול להיברא מעצמו?!"

"את המאור הקטן לממשלת הלילה ואת הכוכבים" (א, טז)

וברש"י על ידי שמיעט את הלבנה הרבה צבאה להפיס דעתה. לכאורה מה פיוס הוא זה, אפילו הרבה צבאה, עדיין אורה פחות כנגד המאור הגדול? ומתרצים העולם, בזה שנתן לה כוכבים במאור קטן יותר, נתפייסה, שראתה כי יש קטנים הימנה. "ויתן אותם אלוקים ברקיע השמים להאיר על הארץ" (א, יז) בברכת הלבנה אנו אומרים על המאורות: השמש והירח: "ששים ושמחים לעשות רצון קונם". שואל הרב הלר: מי אמר שזה נכון אולי הם לא שמחים מזה שכל בוקר השמש צריכה לזרוח והירח מתמעט וגדל כל חודש?! לפי מה הגיעו חז"ל למסקנה הזו ועוד קבעו זאת בברכת הלבנה האין זו ברכה לבטלה?! תשובה תובן על פי משל: כיצד נדע האם עובד שמח להגיע לעבודה? מאוד פשוט נראה מתי הוא מגיע בבוקר ומתי הוא עוזב את מקום העבודה? עובד שמח יגיע בכל בוקר בזמן ובדיוק לתפוס את העמדה עליה הוא מופקד כמו כן לא ימוש ממקומו עד לסיום תפקידו. לעומתו, עובד ממורמר מגיע באיחור אם בכלל ואף משתדל "לברוח" בטרם הסתיימה המשמרת שלו... הוא ימצא מגוון תירוצים המצדיקים את האיחור ומגוון רעיונות המכריחים אותו לצאת מוקדם... כן הוא הנמשל: חז"ל הגיעו למסקנה מאד פשוטה הם התבוננו בשמש והירח וראו: "שלא ישנו את תפקידם" וממילא הגיעו למסקנה שהם: "ששים ושמחים לעשות רצון קונם"... כך אנו יכולים לבחון את עצמנו כמה אנחנו שמחים בעשיית המצוות ובעבודת ה' שלנו? האם על כל צעד ושעל אנו מחפשים סיבה למה לא לקיים את המצווה או מחפשים איך להתחייב במצווה...

"נעשה אדם" (א, כו)

כתב רש"י דמשום הכי כתיב 'נעשה' לשון רבים, מלמד שנתייעץ הקב"ה עם המלאכים, ומכאן יש ללמוד שהגדול בל יתגאה את עצמו, אלא יטול עצה מן הקטן ממנו. לפי זה אפשר לבאר את הגמרא 'כל המתגאה כאילו עובד עבודה זרה', שיש לדקדק למה ממשיל גאות לעובד עבודה זרה דווקא. אלא שהמתגאה אינו לומד את הפסוק "נעשה אדם" שנתייעץ עם המלאכים ללמדנו שלא יתגאה, אם כן לשיטתו יש לטעות בפירוש הפסוק שחס ושלום שתי רשויות יש, לכן המתגאה כאלו עובד עבודה זרה.

(חנוכת התורה)

"ויפח באפיו" (ב, ז)

בשעה שברא הקב"ה את אדה"ר, היה מוטל לפניו כגולם, אמר, באיזה מקום אני נופח בו נשמה, אם בפיו הוא מספר בו לשון הרע, אם בעיניו הוא מרמז בהן לדבר עבירה, אם באזניו הוא שומע בהן גדופין וחרופין, אלא אני רואה מקום יפה באדם שהוא דרך אפים, מה האף הזה פולט את הזוהמא וקולט ריח טוב, כך הצדיקים בורחים מן העבירה שריחה רע ומדבקין בדברי תורה שריחם נודף.

(מדרש הגדול)

"ויתחבא אדם ואשתו מפני ה' אלוקים בתוך עץ הגן" (ג, ח)

ותמוה וכי שוטה הי' שחשב שאפשר להיסתר מפני ה' אלוקים. וי"ל הכוונה שאדם הראשון וחוה נתביישו מאוד מחמת החטא שעשו ולא מצאו בכל העולם מקום מנוחה לרגלם עד שהזכירו עצמם שגם העץ חטא במה שלא הוציאו טעם עצו ופריו שווה, ובו חסו. וז"ש "ויתחבא אדם ואשתו מפני ה' אלוקים בתוך עץ הגן", שהחביאו עצמם וחסו בתוך עצי הגן שעל ידי העץ מצאו מקום מנוחה...

(מדרש משה)

יקוו המים אל מקום אחד, ותראה היבשה (א, ט)

מסופר על ר' חיים מוולוז'ין, שהביא את בנו הקטן (לימים ר' יצחק מוולוז'ין, תלמיד הגר"א) אל הגאון מוילנא, וביקש הגאון לבחון את הילד, ושאל אותו אם התחדש לו חידוש לאחרונה.

והשיב לו הילד: נאמר בפסוק "יקוו המים אל מקום אחד", ואם כך, ברור שהתוצאה היא שתיראה היבשה, ולשם מה הוצרך הכתוב להוסיף את המובן מאליו, "ותיראה היבשה"?

אלא, אמר הילד, התשובה היא כך: ידועים דברי חז"ל (בראשית רבה פרשה ה,ה), שהתנה הקב"ה עם הים כבר בשעת בריאתו, שלעתיד לבוא, כאשר ירדפו המצרים אחר בני ישראל, ייקרע הים בעבור בני ישראל, ויעברו ביבשה בתוך הים. וסיכום זה עם הים, היה תנאי לבריאתו ("אמר ר' יוחנן, תנאי התנה הקב"ה עם הים, שיהא נקרע לפני ישראל, הדא הוא דכתיב (שמות יד) 'וישב הים לאיתנו', לתנאו שהתנה עמו").

ואם כן, זו כוונת התוספת בפסוק: "יקוו המים אל מקום אחד" - הקב"ה עומד כעת ליצור הים, אך התנאי לכך הוא - "ותראה היבשה": כשיעברו בני ישראל בים סוף, ייקרע הים עבורם ותיראה היבשה ויעברו ביבשה בתוך הים.

כששמע הגאון את חידוש הילד, שיבח אותו ואמר, שהוא מובטח שיהיה גדול בישראל [מובא ב"טללי אורות"].

ואת המאור הקטן לממשלת הלילה (א, טז)

מסופר על הגאון מוילנא (מובא ב"פנינים משולחן הגר"א"), שבעת נדודיו התארח פעם אצל אחד מבעלי הבתים, שהיה גם מופלג בתורה. המארח, שהבין שלפניו עומד אדם גדול ומיוחד, שיתף את הגאון בדבר שהטריד את מנוחתו:

על אחד הדפים בחומש של אביו (של המארח), לצד המלים "ואת המאור הקטן לממשלת הלילה", כתב האב ראשי תיבות: "גועשאנ"ק". המארח סיפר שהוא אינו מצליח להבין ראשי תיבות סתומים וחסרי פשר אלה, ושכבר ניסה לשאול אנשים רבים מה פשר ראשי התיבות, אך איש לא ידע להשיב לו.

הגאון מוילנא עיין בראשי התיבות והסביר מיד לאותו אדם מה הייתה כוונת האב בראשי תיבות אלה:

נאמר בגמרא במסכת בבא מציעא, "גדול, וסמוך על שולחן אביו, נקרא קטן"; דהיינו, אדם, כל זמן שהוא סמוך על שולחן הוריו וניזון מהם ואין לו מקור הכנסה משלו, נקרא "קטן" לעניין דינים ודברים מסוימים, גם אם הגיע לבגרות. ואף כאן, הירח נקרא "המאור הקטן" בדיוק מסיבה זו, שאין לו מקור אור עצמי משלו, אלא הוא מקבל את אורו מהשמש;

וזהו הדבר שרצה האב להסביר כשכתב את ראשי התיבות "גועשאנ"ק", כי ראשי תיבות אלה הן ראשי התיבות של המימרא הנ"ל בבבא מציעא - "גדול וסמוך על שולחן אביו, נקרא קטן"...

ושמעתי בעניין הנ"ל הוספה יפה: בברית מילה מברכים את הרך הנולד במילים "זה הקטן, גדול יהיה". וגם כאן, יש לבאר בדומה לאמור לעיל - לאחר הלידה, בשנים הראשונות לחייו, אורו הפנימי של האדם מעוצב בעיקר על ידי סביבתו ומשפחתו וכיוצא בזה, שהרי בשלב זה הוא טרם פיתח תכונות וכוחות משלו, ולכן הוא עדיין בבחינת "המאור הקטן", דוגמת הירח שאין לו אור עצמי אלא מקור אורו מהשמש; ועליו אנו אומרים, "גדול יהיה" - לעתיד יתפתח ויהיה משול למאור הגדול, השמש, שיש לו אור עצמי וכוח משלו, ויזכה להיות מקור אור לאחרים.

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

עריכה גרפית - גיל ויין

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדוא"ל: besod@013net.net